

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Валентина Георгиева Миленкова – професор в ЮЗУ „Неофит Рилски“

(н.ст., име, презиме, фамилия – акад. дл. във висшето училище или научна организация)

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование Социални, стопански и правни науки.

професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

докторска програма Социология.

Автор: Дарена Димитрова Христозова.

Тема: *Младежки жизнен преход в условията на глобализация.*

Научен ръководител: доц.д-р Сийка Костадинова Ковачева – ПУ „Паисий Хилендарски“

(акад. дл., н. ст., име, презиме, фамилия – висше училище или научна организация)

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-21-645 от 23.03.2023г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *Младежки жизнен преход в условията на глобализация* за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма Социология. Автор на дисертационния труд е Дарена Димитрова Христозова – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „Приложна и институционална социология“ с научен ръководител доц. д-р Сийка Костадинова Ковачева от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Дарена Димитрова Христозова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;

- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за изпълнение на минималните национални изисквания;

Докторантката е приложила 4 броя статии.

Документите са представени в пълно съответствие с изискванията.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Дарена Христовова е родена на 28.02.1993г. Редовен докторант е в докторската програма „Социология“ на ПУ „Паисий Хилендарски“, Философско-исторически факултет от 1.03.2019 до 1.03.2022г. Придобила е ОКС „Магистър“ – „Мениджър човешки ресурси във Факултета по икономически и стопански науки, ПУ. Придобила е ОКС „Бакалавър“ по Социология във Философско-исторически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“. Средното си образование е завършила в СОУ „Св.Княз Борис I“, Асеновград, чуждоезиков профил с интензивно изучаване на английски език.

Нивото ѝ на английски език: четене, писане, разговор е много добро. Участвала е в специализиран интензивен онлайн семинар по SPSS през 2021г. Завършила е курсовете: „Англоезична академична риторика и академично писане за хуманитарни и социални науки“ през януари-февруари 2020г. и „Методология на научните изследвания и емпиричните проучвания“ през май 2020г. Ръководила е упражнения по „Емпирични социологически изследвания“, „Социология на младежта“, „Методи и методология на социалните изследвания“.

Участвала е в 9 онлайн обучения и семинари.

Участвала е с презентации в 4 международни конференции и семинари. Има публикувани 6 статии – самостоятелно и в съавторство. Има 3 съ-авторски участия в монографията „На път. Миграцията в жизнения опит на българските емигранти в ЕС“ .

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Разработваният в дисертационния труд проблем: „Младежки жизнен преход в условията на глобализация“, е много актуален, предвид динамиката на социалноролев репертоари и необходимостта от поемане на отговорности от младите хора. В условията на глобализация се наблюдават различни промени в жизнените преходи на младите хора: дестандартизация, свързана с удължен период на обучение, икономическа промяна, нарастваща несигурност на пазара

на труда, флексибилизация на труда. Жизнените преходи на младите хора се определят като нелинейни и се наблюдава трансформация на ценностите, инвестиране в образование и стремеж към професионално израстване. Акцентира се, че младежкият преход от образование към заетост като част от жизнения път на младежите е един от най-важните преходи в младежкия период. Проблемът за младежките преходи е актуален в научно и научно-приложно отношение, тъй като е свързан с нестабилната политическа ситуация в страната и несигурното място на младите хора на пазара на труда. Дисертационният труд е фокусиран върху младежите с по-високи образователни постижения (средно, средно-професионално и висше образование), с което дава по-детайлна картина на младежката ситуация. Анализират се действащите социални, образователни и трудови политики като фактор за наличните възможности и ограничения на институционалната среда на младежите. Показано е многообразието от фактори, които могат да повлияят на младежките жизнени траектории, в които висшето образование се превръща в ценност за младите хора и е ресурс за реализация на пазара на труда. В хода на дисертацията са анализирани конкретни случаи на жизнени младежки преходи, които са в основата на формирането на типологии на нови модели на преход към заетост. В дисертационния труд се оценява полученото образование и възможностите за трудова реализация, трудовият опит и кариерното развитие, семейната среда и нейното влияние върху направените избори и перспективи на развитие.

4. Познаване на проблема

Докторантката познава състоянието на проблема, запозната е с литературата и авторските аналитични традиции в направлението, представила е предходни изследвания в проблематиката. Всичко това ми дава основание да подчертая високото ниво на ерудираност, показана в дисертационния труд, което позволява изграждане на отлично балансирана структура на дисертационното изследване и правенето на обобщения и изводи.

5. Методика на изследването

Избраната методика на изследване позволява да се постигане поставената цел и да се даде адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд. Подчертава се взаимодействието между действащите структурни неравенства и все по-индивидуализираните стилове на живот, наблюдавани при младите хора. Формулиран е предметът на изследване – това е младежкият преход от образование към заетост в български условия, включващ институционалните възможности и ограничения. Обект на изследването са младите хора във възрастовия диапазон 18-33 години, които предприемат първите си относително самостоятелни избори по отношение на образование, труд и семейство. Формулирани са хипотезите, които отразяват семейната сре-

да, формите на УЦЖ, гъвкавите форми на труд. Емпиричните методи в дисертацията включват количествен метод, реализиран чрез онлайн анкетно допитване и качествен метод, реализиран чрез дълбочинно интервю. Изследването обхваща едни и същи младежи, които са участници в количественото изследване, а след това са респонденти и в дълбочинните интервюта. Онлайн анкетата (проведена през 2020г.) е по метода „на отзовалите се“, разпространена е чрез социалните мрежи и обхваща 121 ученици и студенти; в нея се проследява отношението към полученото образование, възможностите за работа и мобилност, ролята на семейството, споделените ценности. Качественото изследване (реализирано през 2021-2022г.) включва 12 дълбочинни интервюта с младежи, които се обучават във ВУ или са завършили своето висше образование. Темите, застъпени в интервютата засягат проблемите на професионалната реализация, ролята на семейството и приносът на образованието, жизнените стратегии и очаквания. Целта е да се обхванат разнообразни случаи на младежи от гледна точка на етническа принадлежност, местоживеене, пол, образователна квалификация, за да се покажат жизнените ситуации на младежи и техният преход от образование към заетост. Като следващ етап от прилагането на качествени методи, са изследвани жизнените истории на четири случая младежи. В дисертационния труд са използвани теоретични и емпирични анализи, които в дълбочина представят богата и разнообразна картина на младежките преходи от образование към заетост. Използваната методология позволява правенето на обобщения, чрез които освен дескриптивната страна се добавя и аналитичната, както и извеждането на типологии, които показват една по-дълбока изследователска концептуализация и подход.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от три глави. В първа глава е направен преглед на основните теории и понятия, разработени в направлението. Представена е систематизация на различни младежки изследвания, показани са теоретичните идеи и подходи, които стоят в тяхната основа. Показано е обвързването на различни теории със световни имена в социологията и тяхното значение за младежката проблематика. Докторантката е успяла да представи в синтезиран вид приносът на различни теоретични традиции за изучаването на младежките преходи и ефекта на социалните промени върху младежкия потенциал. Показана е традицията на младежките изследвания в България и тяхната еволюция във времето. Втора глава представя методологията на изследването, като са формулирани целите, тезата, задачите и изследователският проблем. Подробно са описани избраните методи на изследване, обосновани са изследователските стратегии. Проследени са отделните етапи на емпиричната работа и са показани специфични моменти от полевата работа. Прецизното представяне на методите и конкретната работа при тяхното прилагане дава една много реалистична представа за цялостната емпирична активност,

което рефлектира върху достоверността на получените резултати от проведената изследователска работа. В този смисъл мога да кажа, че проследяването на изследователските етапи е образец за съвестно и ангажирано отношение към предмета на изследването на младата изследователка. Трета глава представлява анализ на емпиричните данни, които са получени от количественото и качествените изследвания. Получените резултати стават основа за формулирането на обобщения, както и за дефиниране на нови модели на преход от образование към заетост, които се проявяват в съвременните условия на българската действителност.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Настоящият дисертационен труд включва научно-приложни и приложни постижения.

Научно-приложните приноси мога да определя като: *обогатяване на наличното научно знание*. Това се състои в *систематизирането* на вече съществуващите теоретични изследвания в областта на младежката проблематика. Дефинирането и разработването на изследователското поле очертава теоретичната консистентност на изложението.

Показана е много добра ерудираност и задълбочено познаване на теоретичните концепции и подходи. При формулирането и обосноваването на научния проблем: младежки преходи, са показани специфики, отнасящи се към българската действителност.

Научно-приложните постижения са свързани и с методиката и принос представлява:

- използваният смесен подход, който съчетава количествена и качествена стратегия при провеждане на емпирично изследване;

- приложният качествен метод „изследване на случаи“, използван за изучаване на жизнените ситуации, минал опит и перспективи на изследваните лица.

На основата на получените емпирични данни:

- аналитично са експлицирани възможностите и трудностите в прехода от образование към заетост, показани са източниците на подкрепа и бъдещите житейски перспективи пред двете групи интервюирани младежи: завършващите средно и висше образование;

- изведени са конкретни типологии на модели преходи от образование към заетост, които младите хора следват.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представените публикации, които отразяват резултати на дисертацията включват 4 статии: 2 от статиите са авторски и 2 статии са в съавторство с научния ръководител – доц.д-р Сийка Ковачева. Три от статиите са на английски език. Две от статиите са в сп. Sociologija и сп.

Societies, които са индексирани в Скопус и Web of Science. Другите две списания са: „Социологически проблеми“, което е индексирано в CEEOL и е регистрирано в НАЦИД; сп. Население е регистрирано в НАЦИД.

Публикациите са по темата на дисертационния труд, като отразяват резултати от дисертационния труд и са съобразени с изискванията на ЗРАСРБ и Правилника към него. Оценявам високо представените публикации.

9. Лично участие на докторантката

Дисертационното изследване и получените резултати са лична заслуга на докторантката. Те са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които тя няма участия. Оригиналноста се отнася и до формулираните приноси на дисертационния труд.

10. Автореферат

Авторефератът напълно отразява дисертационния труд и показва основните постигнати резултати. Направен е според изискванията и съответства на нормативната база.

11. Критични забележки и препоръки

Нямам критични бележки към дисертацията. Препоръчвам дисертационният труд да се издаде като монография предвид интересните резултати, които са получени, както и изводите, които са направени във връзка с жизнените траектории и преходи на младите хора.

12. Лични впечатления

Не познавам лично Дарена Христовова, но базирайки се на нейния дисертационен труд, смятам, че тя е сериозен изследовател и отговорен социолог.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Изследването на младежките преходи от образование към заетост, направено от докторантката, позволява прилагането на използваната от нея методология и в бъдещи изследвания по младежката проблематика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката Дарена Димитрова Христозова **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Социология като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Дарена Димитрова Христозова в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата; докторска програма Социология.

8.05. 2023 г.

Рецензент: .....

(подпис)

Проф.дсн Валентина Миленкова

(ак. дл., н. ст., име, фамилия)